

МОВА І ЧАС

Катерина Глуховцева

ВАС ПЕРЕЇХАТИ ЧИ ВИ МЕНЕ ПРОПУСТИТЕ? (МОВНА І СОЦІОКУЛЬТУРНА АГРЕСІЯ В МІСЬКОМУ ПРОСТОРІ ЛУГАНЩИНИ)

У полі зору дослідників мови засобів масової інформації – вивчення способів творення мас-медійних текстів, розуміння та сприймання текстів масової інформації, стратегії й тактики комунікантів тощо. Особливо гостро ці питання постають у зв'язку з поширенням різноманітних технологій ведення сучасної інформаційної війни, які спрямовані на викривлення дійсності, на маніпулювання свідомістю людини, цілеспрямоване приниження її честі і гідності.

Одні із маркерів такої комунікативної стратегії – новотвори на позначення груп осіб.

Військові реалії сучасної України спричинили появу лексеми *уцроп* (*уцропи*) на позначення бійців, що захищають інтереси українців. Згодом семантика варіюється, і слово позначає 'прихильника українського опору', 'бійця, удостоєного високої державної нагороди за захист своєї Батьківщини'. Спочатку це слово мало суто негативну конотацію (у мовленні проросійського населення), однак швидко в українському медійному просторі перетворилося на аббревіатуру (цим словом стали іменувати одну з партій України (Уцроп/УКРОП – Українське об'єднання патріотів). У мовно-інформаційному просторі Росії ця лексема зберігає здебільшого негативну

конотацію, а в Україні найчастіше позначає бійця українського опору чи назву партії.

Негативну конотацію містить лексема *нацик* (*нацики*) – поширена на окупованій території Донбасу розмовна назва бійців Національної Гвардії України.

Як вербалізовану агресію, спрямовану на приниження гідності людини, кваліфікуємо слово *недораса*, яким названо на засіданні Луганської обласної ради всіх українців. Такі випадки слововживання – прояв національної дискримінації, а тому переконані в необхідності розгляду публічної образи українського народу в судових інстанціях.

Сучасні інформаційні тексти продукують слова з викривленим значенням. В інформаційному просторі нинішньої Луганщини, Росії широковживаним стало слово *бандерівці* з негативною конотацією: 'вихідець із Західної України', 'людина, яка захищає інтереси української держави', 'боєць українських військових формувань, який захищає інтереси України' тощо. Жодне з цих значень поки що не фіксують загальномовні словники, пор.: '*Бандерівці. Учасники військово-політичних формувань Української Повстанської Армії в Україні в 1941 – 1954 рр.*' (ВТССУМ, 2005, С. 59). Щоправда, в мовній практиці 60-х років ХХ століття в умовах тоталітарної системи це слово побутувало зі значенням 'вихідець із Західної України' і мало негативну конотацію. Журналісти російських ЗМІ поновили стару традицію вживання слова *бандерівці* та значно розширили його негативнооцінну семантику. Воно стало в їх інтерпретації синонімом слова *фашист*, яке усталилося в українській мові зі значенням 'прибічник, прихильник фашизму, член фашистської організації' (ВТССУМ, 2005, С. 1531). В одному ряду зі словами *бандерівець*, *фашист* функціонує лексема *каратель*. Прихильники інформаційної війни для маніпуляції мовною свідомістю українців використовують мовні одиниці, які десятки років позначали реалії Другої світової війни, і які сьогодні створюють образ ворога для жителів східних областей України.

Нещодавно в ЗМІ засвідчено ще один „шедевр мовної агресії“. Лексему *вишиванки* почали вживати як образливу

вторинну номінацію українців. *Вишиванка*, як український символ, має традиційно шанобливе ставлення народу, і прозору позитивнооцінну семантику, зокрема й вишивана сорочка, яку, за переказами, вишивали рідні люди (дружина, мати, дочка). Вишиванка виконує оберегову функцію і, за переконаннями українців, застерігає людину від хвороб, незгод, негараздів. Цей давній український символ в умовах російської інформаційної пропаганди набуває виразно негативної конотації.

Новим для нашого часу стало й слово *кіборг* (*кіборги*), яке зазвичай розшифровують як *кібернетичний організм*. Спочатку цю лексему з негативною конотацією вживали в російських ЗМІ на позначення захисників Донецького аеропорту, приписуючи їм нелюдські якості. Однак невдовзі в українському інформаційному просторі слово обросло новими відтінками значення. Нині цей номен вживають з позитивною конотацією на позначення хоробрих бійців, які захищали аеропорт м. Донецька.

Сьогодні ми нерідко стаємо свідками мовної дискримінації, яка межує з етнічною (соціальною). Нещодавно в Луганську в маршрутних таксі з'явилися написи: „Я говорю на русском языке“ або „Мы говорим по-русски“. Коментарі водіїв щодо цього напису засвідчують, що акція була спланованою. Звичайно ж, оголошення подібного змісту в Луганську на той час були безпідставні. Імовірно, автори цих гасел запозичили досвід директорів магазинів, аптек великих міст, які повідомляють клієнтів, зокрема іноземців, якою мовою говорять співробітники закладу. Скажімо, оголошення на дверях аптеки „Ми не говоримо англійською мовою“ зупинить іноземця, який не спілкується російською чи українською мовами, і зекономить його час. А застереження „Ми говоримо англійською“ навпаки буде закликати англійського клієнта. Оголошення ж у маршрутних таксі м. Луганська, звичайно, покликане було розпалити національну ворожнечу, принизити мовця, який насмілився б говорити українською.

Такими, що принижують людську гідність, вважаємо й написи в маршрутках м. Луганська ще 2014-го р., зокрема: *Остановки здесь и тут нету, При аварии количество умерших должно совпадать с количеством сидячих мест*,

Остановка где-нибудь ЗДЕСЬ будет где-нибудь ТАМ!, При аварии разбить стекло головой, Заходи, садись, пристегнись и заткнись!, Забычкуй, пристегнись и заткнись!!!, Просьба пить пиво с бутылкой и есть семечки с кожурой, Тише скажешь, дальше встанешь, Места только для красивых и сексуальных, Тело довезу, а душу не гарантирую, Сиди не сиди, а платить надо, Не бушуй, у водителя новая монтировка, Вовремя оплаченный проезд сохраняет зубы лучше, чем зубная паста, Хлопнешь дверью – умрёшь от монтировки!, Если хочешь жить – заткнись! Подібні написи, з одного боку, є свідченням тенденції до орозмовлення публіцистичного та напівофіційного дискурсу, а з іншого, вони засвідчують, що набував поширення і продовжує утримуватися як такий, що має попит, фамільярний реєстр міжособистісного спілкування. У такому разі іронічні написи в комерційному транспорті хоч і викличуть усмішку, але залишать у душі відчуття чужості й агресивного ставлення до пасажирів.

Натомість доброзичливо-іронічну посмішку викликають вирази з доречною розмовно-побутовою фразеологією, коли у ситуації помітна невимушеність комунікації. Ось кілька таких прикладів.

Скажімо, пасажир звертається до водія автобуса:

– *Вам важко вести автобус?*

– **Як раку ногу відірвати**, – відповідає співрозмовник.

Або ж інший випадок у банківській установі:

– *Ви мені допоможете?* (відвідувач банку звертається до чергового).

– *Ні! Не можу. Стрілка вже в борщ показує, а я тут сидю.*

Нерідко в неофіційних ситуаціях мовна гра використовується як спосіб іронізування, як намір необразливо підкреслити недоречність тих чи тих дій, їх реальність чи нереальність, дискомфорт того, чию увагу привертають і под. У такому разі словесний каламбур супроводжує усмішка, доброзичлива тональність висловлення, що демонструють позитивне ставлення до співрозмовника. Ось один із прикладів: – *Ви мені допоможете?* (на автовокзалі жінка звертається до чоловіка). Чоловік, **усміхаючись**, відповідає: – *Як? На трьохразове*

харчування поставить? Чи велосипедист звертається до пішохода: – *Вас переїхати чи ви мене пропустите?*

Як бачимо, подібні ситуації неспівмірні з наведеними попередньо прикладами мовної агресії, коли один мовець намагається принизити іншого. Начебто „дотепні” розтиражовані чужомовні рекомендації в комерційному транспорті порушують права громадян, зокрема право на честь і гідність, і спричиняють негативну, негуманну поведінку, зокрема й мовну, в суспільстві. Відповідно до ст. 3 Конституції України честь та гідність людини визнається найвищою соціальною цінністю. Честь – категорія, пов’язана з оцінкою особи іншими людьми. Тому, наприклад, напис на панелі поряд з місцем водія „Места для 90-60-90” принижує честь громадянина, оскільки ті, хто бачить напис, починають порівнювати людину, яка сіла на це місце, із зазначеним еталоном, перераховувати її недоліки. А глузування з особи – це також прояв порушення її моральних прав (див. ст. 5 та ст. 12 „Загальної декларації прав людини”). Отже, у засвідчених випадках недоречні написи принижують особистість, культивують у людини комплекс меншовартісності, невпевненість, вразливість, усвідомлення незахищеності. Свідомістю таких людей легко маніпулювати, що й спостерігаємо сьогодні, адже бігборди рясніють гаслами „Отстояли свободу – отстоим и мир” (м. Луганськ), „Дошли до Берлина – дойдём и до Киева”, „Победили деды – победим и мы” (м. Донецьк). І ніхто із жителів цих міст не протестує проти написаного... Хіба за української влади їхню свободу хтось обмежував?..

Отже, мовний простір нинішньої Луганщини, а ширше – Донбасу, – це територія реалізації загарбницьких завдань учасників інформаційної війни, зокрема й працівників мас-медіа. Вони використовують мову як засіб поширення агресії щодо всього українського та пропаганди ідей ‘сучасного російського (далекого від реальності) світу.